

ภาค 2

นิติบุคคล

การที่บุคคลอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีกิจการที่ทำร่วมกันอยู่มาก ยิ่งสังคมสามารถคิดต่อได้รวดเร็วและกว้างขวางขึ้นเท่าใด กิจการที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันก็มีได้มากขึ้น โดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่อาจที่จะรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียวได้ การรับผิดชอบก็ดี การตัดสินใจกระทำกรใด ๆ ก็ดี จึงต้องเป็นของกลุ่มบุคคลนั้นทั้งกลุ่มมิใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มนี้ย่อมมีวัตถุประสงค์ สถานะ วัตถุประสงค์ ของตน กลุ่มบุคคลเหล่านี้กฎหมายจึงกำหนดให้มีสิทธิและหน้าที่ต่างหากจากบุคคลธรรมดา โดยเรียกว่า "นิติบุคคล" คือบุคคลตามที่กฎหมายกำหนดขึ้น อนึ่งนอกจากนิติบุคคลจะได้แก่กลุ่มของบุคคลแล้ว ยังหมายถึงกิจการหรือทรัพย์สินที่จัดสรรก่อตั้งไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ด้วยคือ มูลนิธิซึ่งมีบัญญัติอยู่ในหมวด 2 ส่วนที่ 2 มาตรา 81 ถึงมาตรา 97

เมื่อเป็นนิติบุคคล จึงมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เช่น มีสิทธิในทรัพย์สินได้ เป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ได้ สามารถทำสัญญาอันเป็นการผูกพันตนได้ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะมีถึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา (มาตรา 70) หรือการขึ้นเงินขอเบียดหนี้แห่งวัตถุประสงค์ (มาตรา 69)

กลุ่มบุคคลใดจะเป็นนิติบุคคลได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายรับรองด้วยบัญญัติในมาตรา 68 ว่า "อันว่านิติบุคคลนั้นจะมีขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติทั้งหลายของประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น" เช่น พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งกฎหมายนั้น ๆ จะได้กำหนดรูปแบบและวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ๆ ไว้ เช่น บริษัท, มูลนิธิ, สมาคม เหล่านี้ย่อมมีวัตถุประสงค์และแบบในการก่อตั้งต่างกัน เป็นต้น

นิติบุคคลได้มีบัญญัติอยู่ใน ป.พ.พ. บรรพ 1 หมวด 2 ตั้งแต่มาตรา 68 ถึงมาตรา 97 ซึ่งพอจะแยกอธิบายได้เป็น 6 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1. ประเภทต่าง ๆ ของนิติบุคคล
2. สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

3. การจัดการนิติบุคคล
4. ภูมิลำเนาของนิติบุคคล
5. การสิ้นสภาพของนิติบุคคล
6. มูลนิธิ

บทที่ 1

ประเภทต่าง ๆ ของนิติบุคคล

ดังกล่าวแล้วว่า นิติบุคคลจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกฎหมายกำหนดขึ้นด้วยบัญญัติในมาตรา 68 ว่า "อันว่านิติบุคคลนั้น จะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอำนาจแห่งบทบัญญัติทั้งหลายของประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น" ฉะนั้นหากกลุ่มบุคคลใดก่อตั้งขึ้นโดยไม่ได้ด้วยอำนาจตามประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์หรือกฎหมายเฉพาะอื่น ๆ แล้วย่อมไม่มีสภาพเป็นนิติบุคคล

จากความในมาตรา 68 นั้น นิติบุคคลอาจมีขึ้นตามกฎหมาย 2 กรณีด้วยกันคือ

1. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้กำหนดจำพวกของนิติบุคคลไว้ด้วยบัญญัติในมาตรา 72 ว่า "จำพวกที่กล่าวต่อไปนี้ย่อมเป็นนิติบุคคล คือ

- (1) ทบวงการเมือง
- (2) วิศวอาราม
- (3) ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว
- (4) บริษัทจำกัด
- (5) สมาคม
- (6) มูลนิธิที่ได้รับอำนาจแล้ว"

2. นิติบุคคลที่ตั้งขึ้นโดยกฎหมายเฉพาะอื่น ๆ ในกรณีที่มีได้เข้าลักษณะเป็นนิติบุคคลในจำพวกที่บัญญัติในมาตรา 72 การก่อตั้งจึงต้องมีกฎหมายโดยเฉพาะรับรองไว้ เช่น พ.ร.บ.มหาวิทยาลัย

รามคำแหง มาตรา 5 ได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นนิติบุคคล หรือสหกรณ์ก็ได้จดทะเบียนแล้ว ย่อมเป็นนิติบุคคลได้ตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2471 มาตรา 18 เป็นต้น

ข้อสังเกต เมื่อกลุ่มบุคคลใดมีสภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแล้ว จะถือว่าส่วนย่อยของนิติบุคคลนั้นมีสภาพเป็นนิติบุคคลด้วยไม่ได้ เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีสภาพเป็นนิติบุคคลตาม พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง แต่คณะนิติศาสตร์ ไม่มีสภาพเป็นนิติบุคคล เป็นต้น เว้นแต่จะได้มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงนิติบุคคลจำพวกที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ระบุไว้

1. ทบวงการเมือง ตาม ป.พ.พ. มาตรา 73 บัญญัติว่า " ทบวงการเมืองนั้น คือ กระทรวงและกรมในรัฐบาล เทศาภิบาลปกครองท้องถิ่นและประชาบาลทั้งหลาย" เห็นได้ว่าทบวงการเมืองนั้นหมายถึง

- 1.1 กระทรวงและกรมในรัฐบาล
- 1.2 เทศาภิบาลปกครองท้องถิ่น
- 1.3 ประชาบาลทั้งหลาย

1.1 กระทรวงและกรมในรัฐบาล ได้แก่ สำนักนายกรัฐมนตรี, กระทรวงต่าง ๆ , ทบวง, กรมต่าง ๆ, หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเป็นกรม เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นส่วนราชการที่มีฐานะเป็นกรม เป็นต้น เหล่านี้เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 218

เนื่องจากการจัดควบคุมทบวงการเมืองย่อมเป็นไปตามกฎหมายและข้อบังคับที่วางไว้ว่าด้วยกฏนั้น (มาตรา 74) ดังนั้นจึงอาจมีกฎหมายที่บัญญัติไว้พิเศษเป็นประการอื่นได้ เช่น พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 มาตรา 18 วรรคท้ายบัญญัติว่า "การจัดระเบียบบริหารราชการในกระทรวงอันเกี่ยวกับทหารให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยกฏนั้น"

ตัวอย่าง กรมในรัฐบาลซึ่งเป็นนิติบุคคลนั้น ต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยกฏนั้น การจัดระเบียบบริหารราชการในกระทรวงอันเกี่ยวกับการทหารต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยกฏนั้น กรมพลอากาศทหารบกเป็นหน่วยขึ้นอยู่ในกองทัพบก กรมยกกระบัตรทหารบก เป็นหน่วยขึ้นอยู่ในกรม

พลาธิการทหารบก หากได้จัดเป็นนิติบุคคลไม่ คงเป็นนิติบุคคลแต่กองทัพบกเท่านั้น ตามมาตรา 17 แห่ง พ.ร.บ. จักรระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2500 (ฎีกาที่ 2009/2500)

เห็นได้ว่าตาม พ.ร.บ. จักรระเบียบป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. 2500 กรมยกบัตรทหารบกและกรมพลาธิการทหารบกนั้น มีลักษณะเป็นหน่วยหนึ่งในกองทัพบก ไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล แม้จะใช้ชื่อว่า "กรม" ก็ตาม คงเป็นนิติบุคคลเฉพาะกองทัพบกเท่านั้น

1.2 เทศาภิบาลปกครองท้องที่ ลักษณะของเทศาภิบาลปกครองท้องที่ในปัจจุบันนี้คือการจักระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งแบ่งออกเป็น

ก. จังหวัด มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 ซึ่งได้ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินเสียใหม่

ข. อำเภอ ไม่มีกฎหมายใดกำหนดให้เป็นนิติบุคคล จึงไม่มีสภาพเป็นนิติบุคคล ฉะนั้น เทศาภิบาลปกครองท้องที่อื่นเป็นนิติบุคคลตามมาตรา 73 นี้ จึงได้แก่จังหวัดต่าง ๆ เท่านั้น

1.3 ประชาบาลทั้งหลาย ตามมาตรา 73 ปัจจุบันนี้คือการจักระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

ก. องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นนิติบุคคลตามมาตรา 5 แห่ง พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 ดำเนินกิจการโดยสภาจังหวัด

ข. เทศบาล มี 3 ประเภท คือ เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร โดยมีฐานะเป็นหน่วยงานเมือง ตามที่ระบุใน พ.ร.บ. เทศบาล พ.ศ. 2496 จึงเป็นนิติบุคคล ทั้งนี้รวมทั้ง "สหการ" อันเป็นองค์การบริหารที่เทศบาลตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไปร่วมกันจัดทำ ซึ่งมีสภาพเป็นหน่วยงานเมืองเช่นกัน

องค์การเทศบาล ได้แก่สภาเทศบาล ประกอบด้วยสมาชิกสภาเทศบาล อันมีคณะเทศมนตรีโดยนายกเทศมนตรีเป็นหัวหน้า เป็นคณะกรรมการบริหาร นายกเทศมนตรีจึงมีฐานะเป็นผู้แทน

ค. สุขาภิบาล เป็นนิติบุคคลตามมาตรา 4 แห่ง พ.ร.บ.สุขาภิบาล

ง. กรุงเทพมหานคร เป็นนิติบุคคล ตามมาตรา 6 แห่ง พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งกำหนดให้กรุงเทพมหานครเป็นทบวงการเมืองมีฐานะเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนครหลวง

จ. เมืองพัทยา พัทยาเพิ่งจะมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามมาตรา 7 แห่ง พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา เมื่อ พ.ศ. 2521 และเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นชั้นอีกแห่งหนึ่ง

2. วัดวาอาราม วัดวาอารามอันเป็นที่อยู่ของสงฆ์นั้น ตามมาตรา 31 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ใ้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

2.2 สำนักสงฆ์

เฉพาะวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เพื่อทำอุโบสถสังฆกรรม ใ้คามเขตที่กำหนดไว้ เท่านั้นที่เป็นนิติบุคคลตามมาตรา 72 ส่วนสำนักสงฆ์ ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นเพียงที่อยู่ของสงฆ์

3. ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว เกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนนี้ตามมาตรา 1012 บัญญัติว่า "อันว่าสัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วนหรือ บริษัทนั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ตกกลงเข้ากันเพื่อกระทำกิจการร่วมกัน ค่ายประสงค์จะแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น"

เห็นได้ว่า การกระทำกิจการร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อแสวงหากำไรอันเรียกว่า ห้างหุ้นส่วนนั้นอาจมีได้มากมาย ซึ่งจะจดทะเบียนหรือไม่ก็ได้ ดังมาตรา 1064 บัญญัติว่า "อันห้างหุ้นส่วนสามอันนั้นจะจดทะเบียนก็ได้" แต่เฉพาะห้างหุ้นส่วนที่ไ้จดทะเบียนแล้วเท่านั้นที่จะมีฐานะเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วน (มาตรา 1015)

ดังนั้นห้างหุ้นส่วนที่ไม่ไ้จดทะเบียนจึงไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ทำให้ไม่สามารถมีสิทธิหน้าที่ไ้ค้อย่างนิติบุคคล

ตัวอย่าง ห้างหุ้นส่วนที่มีจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจะฟ้องความในนามของห้างมีได้ และบุคคลซึ่งอ้างว่าได้รับแต่งตั้งเป็นตัวแทนของห้างก็พลอยไม่มีอำนาจเข้ามาเป็นโจทก์ฟ้องความด้วย (ฎีกาที่ 769/2479)

ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล อาจมีได้ 2 ประเภท คือ

ก. ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล คือห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนี้ทั้งปวงของหุ้นส่วน โดยไม่มีจำกัด (มาตรา 1025)

ข. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ห้างหุ้นส่วนประเภทห้างหุ้นส่วนจำกัดนี้ กฎหมายบังคับไว้ว่าต้องจดทะเบียนเสมอ (มาตรา 1078) ซึ่งมาตรา 1077 ให้ความหมายไว้ว่า "อันห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้นคือ ห้างหุ้นส่วนประเภทหนึ่ง ซึ่งมีผู้เป็นหุ้นส่วนสองจำพวก ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

(1) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งมีจำกัดความรับผิดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนรับจะลงทุนในห้างหุ้นส่วนนั้นจำพวกหนึ่ง และ

(2) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างหุ้นส่วนไม่มีจำกัดจำนวนอีกพวกหนึ่ง"

4. บริษัทจำกัด คือบริษัทประเภทซึ่งตั้งขึ้นด้วยเงินทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่า ๆ กัน โดยมิผู้ถือหุ้นไม่ถึงหนึ่งร้อยคน รวมทั้งนิติบุคคล (ถ้ามี) และผู้ถือหุ้นดังกล่าวต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือ (มาตรา 1096)

ดังนั้นบริษัทจำกัดจึงเป็นนิติบุคคลที่มีผู้ถือหุ้น เป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ไม่เกิน 100 คน และผู้ถือหุ้นมีความรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือเท่านั้น ไม่เหมือนหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียน ซึ่งผู้ถือหุ้นต้องรับผิดชอบโดยไม่จำกัดจำนวน

5. สมาคม คือสัญญาซึ่งบุคคลหลายคนตกลงเข้ากัน เพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกัน อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน (มาตรา 1274) เช่น สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย, สมาคมทนายความ, สมาคมนักหนังสือพิมพ์ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น บรรดาสมาคมนั้นต้องมีข้อบังคับ และต้องจดทะเบียน (มาตรา 1275) ดังนั้นจึงเป็นนิติบุคคลต่างหากจากบุคคลทั้งหลายที่รวมเข้าอยู่ในนั้น

(มาตรา 1282) ความรับผิดชอบของสมาชิกในสมาคมแต่ละคนจำกัดเพียงจำนวนเงินค่าบำรุงที่สมาชิคนั้นค้างชำระอยู่ (มาตรา 1290) เท่านั้น

6. มูลนิธิได้รับอำนาจแล้ว มูลนิธินั้นตาม ป.พ.พ. มาตรา 81 บัญญัติว่า "มูลนิธินั้นได้แก่ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้เป็นแผนก เพื่อนำไปเพื่อ การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี ฤาเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ และไม่ใ้หมายค่ากำไร" และมีบัญญัติโดยละเอียดจนถึงมาตรา 97 ดังนั้นจึงจะได้แยกอธิบายไว้ในบทที่ 6

บทที่ 2

สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

นิติบุคคล คือ บุคคลที่กฎหมายกำหนดขึ้น ดังนั้นจึงมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เช่น มีสัญชาติ มีภูมิลำเนา เป็นลูกหนี้, เป็นเจ้าหนี้, เข้าค่าเนนคตีความในศาลเป็นโจทก์หรือจำเลย ฯลฯ ได้ ดัง ป.พ.พ. มาตรา 70 บัญญัติว่า "...นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เหมือนบุคคลธรรมดา..."

ตัวอย่าง 1) มีสยิกอาจไต่กรมสิทธิในที่ดินตาม ป.พ.พ. มาตรา 1382 ได้แต่ต้องนับการครอบครองเท่านั้นเป็นนิติบุคคลเป็นต้นไป

พ.ร.บ. มีสยิกอิสลาม พ.ศ. 2490 มาตรา 5 ใหม่มัสยิกซึ่งไต่จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว เป็นนิติบุคคล หมายความว่า ให้เป็นนิติบุคคลนับแต่วันที่ไต่จดทะเบียนเป็นต้นไป ดังนั้นจะถือว่ามีการยกที่ดินให้มัสยิกก่อนการจดทะเบียนย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะการให้ต้องมีผู้รับ (ฎีกาที่ 239/2514)

2) กระทรวงการคลังฟ้องคดีตามสัญญาที่ผู้อำนวยการโรงงานยาสูบทำไป โดยรับมอบอำนาจจากกระทรวงการคลังได้ (ฎีกาที่ 470/2501)

3) เทศบาลเป็นนิติบุคคล นายกเทศมนตรีมีอำนาจฟ้องคดี ซึ่งเทศบาลเป็นโจทก์ และใช้ชื่อแก่ทนายได้ (ฎีกาที่ 538/2493)